

— sem vendarle mnenja, da je treba razlikovati med »čutiti se vezanega« po religioznem občestvu, pa med »čutiti se vezanega« po religiozni družbi. Prav zato me moti njegov izraz »religiozni kolektiv«. Lahko je namreč vernik po vesti »vezan« po religioznem občestvu (in je tedaj notranje popolnoma svoboden), a kljub temu in morda prav zaradi tega ne more in noče hoditi po potih, na katera včasih zaide religiozna družba, oziroma boljše družba vernikov (n. pr. v etosu, kulturi, politiki itd.). In na to nasprotje, se mi zdi, moramo misliti tudi, ko govorimo o razmerju Ivana Cankarja do konfesije.

France Vodnik

Lytton Strachey: **Kraljica Viktorija**. Poslovenil Oton Župančič. Založba Modra ptica v Ljubljani 1935, 271 str. — Angleška je ustavna monarhija, kjer je vsa oblast v rokah parlamenta in ministrskega predsednika z njegovimi ministri, kraljeva oseba je le simbol državne moči. Ustava se razvija z zahtevami življenja, simbol ostane zapisan z istimi črkami, ko je izgovarjava že davno drugačna. To je bila tudi usoda Viktorije, ki v dolgi dobi svojega vladanja (837—1901) ni spoznala pomena razvoja, da bi ga vodila ali ga uklonila, ampak se je znala le nagonsko ukloniti. Njen duhovni lik je ostal tam kot v mladosti (216). Viktorijanske dobe, ki pomeni zmago srednjih razredov z meščansko čednostjo in zmago individualizma, ona ni ustvarjala, le prišla je vanjo. Razvoj je šel od individualizma v socializem, njen duh razvija le prirojeno trdost v despotizem, ki bi raje imel okoli sebe dvorjane kot državne ministre. Prebrisani državniki igrajo z njo le sijajne vloge. Omamljena od moči, išče le zunanosti in absolutnosti tudi v družinskem življenju. Dasi je doživela vso domačo srečo, komaj pozna pravo umevanje in ljubezen do soproga, toliko bolj pa češčenje, popolnost in superlative. Veliko interesantnejši je njen mož Albert, v katerem pisatelj podčrtava nemškega človeka, sintetično vsestransko mišljenje proti angleškemu empirizmu, ki pograbi stvari intuitivno, enostransko in na slepo srečo. Šele on je ustvaril Viktorijansko dobo morale, dolžnosti in domačnosti mesto cinizma in dlakocepstva (129). — Kljub pisateljevemu pogledu za malo opazne nepomembnosti, ki se izkažejo za osnovne poteze značaja, podobno kakor moderna stilistika iz ponavljajočih se malih znakov v slogu sklepa na osnovno duhovno podobo pesnika, vstaja ob tem prevodu vprašanje, čemu vlačiti te državne avtomate v našo literaturo; življenje raste od drugod. Dr. J. Šilc

GLASBA

Bežen pogled na delo ljubljanskega opernega gledališča v sezoni 1934/35.

Vsako gledališče je kot ustanova, last in dobrina narodova dolžno gojiti resnično umetnost, dvigati etos in pospeševati narodno kulturo. To so osnovne zapovedi, preko katerih ne more nihče opravičen. Zato pa leži v teh zapovedih tudi najstrožje izpraševanje vesti.

Nočem grebsti in malenkostno iskati za slabostmi, pač pa v ostrem obrisu začrtati vse dobre in slabe lastnosti, ki so jih imele posamezne predstave v pretekli sezoni in potem pod celotno podobo potegniti črto.

V redu, kot so si sledile premiere, stoji na prvem mestu — opereta: »Sveti Anton, vseh zaljubljenih patron«. Delu se z umetniškim merilom komaj smemo približati, ker je nevarnost, da se vse sesede v prah: dramatska vsebinska snov, ki so jo Armand, Balda, Špilar in Mirovsky z vseh strani ukrojili tako, da ima nad njo svojo zabavo čim širše občinstvo, in glasbena snov, ki jo je deloma pod vplivi raznih operetnih mojstrov iznašel Jara Beneš in ji primešal tudi čeških in slovaških narodnih začimb. Značilno pa je, da je bila vprizoritev na našem odru deležna vsestranske pozornosti za čim večji uspeh.

Z vse drugačno učinkovitostjo se je postavila v spored opera »Hovanščina«. Že umetnina sama ima v sebi spojine, ki jo dvigajo v vrhnje plasti umetniškega dela. Vsa je odsev notranje zagonetnosti naturalističnega časa sredi ruske duševnosti, ki ji je vtisnjen pečat večnega uhajanja v onostranstvo, v čemer se je zamajal in usločil tudi veliki glasbeni naturalist Musorgski ter se prav v tem delu, polnem živega življenja, izdal za pravega Rusa, ki za vsem vidnim in oprijemljivim svetom išče končno vedno za oddaljeno nevidno zakonitostjo, ki se veže na pojem Boga. Takega se je z izredno prvinsko umetniško silo podal v »Hovanščini«, kjer je upodobil iztrgan kos razsežnega ruskega življenja s široko odrsko kretnjo in s prepričevalno močjo glasbenih misli, oplojenih tako ob posvetni kot ob duhovni ruski narodni pesmi. — Delo je pisano za velike odre, kjer more moskovski Kreml priti do svojega veličastnega vtisa, in kjer se morejo vžigati strasti podivjanih množic, zato je bila vprizoritev v našem gledališču težka. Vendar je v smiselni in duševno globoki režiji Cirila Debeveca in pod glasbenim vodstvom ravnatelja Poliča našla tudi v danem okviru dostojno, umetniško potrjeno lice, v katero so izmed solistov vrezali lepe poteze zlasti Dositej — Betetto, stari Hovanski — M. Rus, mladi Hovanski — Gostič in Marta — Golobova.

Vse bolj lahkotno in vsakdanjemu življenju bolj prikladno in vabljivo je v teku sezone izzvenela Offenbachova opera »Hoffmannove pripovedke«, ki pa v tej označenosti ne izgublja naziva prave operne umetnine. Bodisi dramatska vsebina, polna fantastike in pravljичnosti v smislu E. T. A. Hoffmannovega pesniškega sveta, bodisi glasba, katere se drži vedra svežost in vabljiva zvočnost celo tam, kjer skuša pripovedovati težke stvari, kar je prav Offenbachova osvajajoča tipika, — vse to je v umetniški lik zgrajeno s tako večjo kretnjo, da more nuditi dojemalcu resen umetniški užitek. Vendar bi bila vprizoritev na tehtnici zaradi zastarelosti in pretirane izigranosti dela samega, da je ni rešil umetniški okus dirigenta Nika Štritofa, ki je delo samo preuredil in zrežiral v danih prilikah pestro, da je na široko privleklo, k čemur sta v veliki meri pripomogla v različnih vlogah ista igralca — sopranistinja Zlata Gjurgjenčeva in basist Marijan Rus.

Ponovna vprizoritev stare Thomasjeve solzave romantične opere »Mignon«, in to brez bistvenega odrskega izboljšanja, se pač ne da zagovarjati.

Stolzova opereta »Izgubljeni valček« pa je kot vprizoritev, ki jo je doživela na našem odru, prav mikaven primer merila za umetniško višino operetnega občinstva. Delo res da ne spada med najbolj posrečene operete — saj je v osnovi pisano za film — vendar ima nekaj na sebi. Toda na našem odru je bilo v Debevčevi režiji podano dostojno in okusno in glej — operetno občinstvo je zavihalo nos in predstavo obsodilo.

Balet je v naši operi posebno poglavje. Kajti opazovanje kaže, da je članstvo silno delavno in požrtvovalno in vendar so uspehi tako redki ali vsaj ne skladni z delom. Vprizoritev Nedbalovega baleta »Od bajke do bajke« je med drugimi primeri nakazala vzrok neuspehov v smeri pomanjkanja pravega duševnega vodje, ki bi zmožgal preko golega zunanjega mojstrstva vlti plesom tudi notranje vsebine in izrazne moči ter s tem položiti tudi plesno umetnost na globljo podstavo.

Glasbena veseloigra »Štirje grobjanik« se je srečno uvrstila v spored, ker je zmožna nuditi človeku dosti prijetnega užitka v okviru pristnega in nepokvarjenega umetniškega okusa. Wolf-Ferarrri, ki spada sicer med sodobne skladatelje, a se mimo današnjega umetniškega oranja in iskanja mirno oklepa italijanske operne glasbe 18. stoletja, čeprav ne povsem brez novjših vplivov, — je znal tukaj srečno povezati vsebinsko snov iz vsakdanjega družinskega življenja, polno spletk in zmešnjav v smislu »commedie dell'arte«, z glasbo, ki dosega prav v svoji klasični usmerjenosti, katere glavna črta je bila življenjska vedrina, zaželeni cilj in tako s prijetnim razpoloženjem povezan umetniški užitek in oddih. Vprizoritev je dobila na našem odru v Primožičevi režiji in pod glasbenim vodstvom dr. Švare srečno in dosledno izdelano lice.

Parmova enodejanka »Ksenija« je šla ob spominskem večeru 10letnice skladateljve smrti preko našega odra tako površno in brezbržno pripravljena, da ta vprizoritev slovenskemu gledališču nikakor ne dela časti.

Vprašanje, kako postaviti na oder v obliki glasbene drame kos pristnega narodnega življenja, je rešilo glasbeno delo »Dorica pleše« in zato je prav, da smo jo dobili tudi na naš oder — saj stoji med deli srbske in hrvaške operne literature v prvi vrsti. Medmursko ljudstvo je s svojimi narodnimi običaji, s svojo poezijo in glasbo našlo tu prav verno zrcalno sliko, ki jo je znal s pomočjo Viloviča umetniško povezati v enoten lik Krsto Odak. Manjše nerodnosti dela bi se utegnile v dobri režiji izgubiti, a jim vprizoritev na našem opernem odru, kjer se na sposobnost režijskega dela prav malo ozirajo, ni bila kos.

Sploh je režijski posel v ljubljanski operi posebno poglavje. Sicer je v zadnjem času režija deležna nekoliko več pozornosti — dočim je še pred leti mogel režirati v naši operi X in Y — vendar še danes nimamo opernega režiserja strokovnjaka, kar seveda dodobra odseva iz predstav. Značilno za operno vodstvo in njegovo umetniško pojmovanje je tudi to, da seveda sprejme ponudbo priznanega nemškega režiserja Hagemanna v gostovanje, pa mu da v režijo — opereto. Tako je stopil v sezonski spored Straussov »Netopir« res v odlični režijski izdelanosti, pa šel zaradi pomanjkanja prikladnih operetnih solističnih igralcev neopaženo, ali vsaj brez posebnega učinka mimo.

Toda »Netopir« je vendar nudil estetsko uravnovešenost, dočim je padla opereta »Zdaj vam eno zaigram« pod gladino, ki jo obsega še najnižji pojem umetnosti, bodisi v estetskem, bodisi v moralnem pogledu.

Brez pravega učinka je šla mimo nas tudi Zandonajeva opera »Francesca da Rimini«. V delu sicer ne moremo zanikati umetniških vrednot, niti v dramatski vsebini, ki je sicer polna romantične raznežene miselnosti, a vendar močna v duševnem zapletu, niti v glasbeni snovi, ki je prav tako naslonjena na pozno romantično pojmovanje in prepletena z italijansko tipiko, a je močna v svojem izrazu. Vendar je delo v svoji razsežnosti in počivajoči zasanjanosti premalo mikavno, morda še zlasti za naš kipeči čas. Kljub potratni sceneriji pa tudi vprizoritev ni dosegla zaželenega učinka.

V nič kaj razveseljivem, pa kot trdijo naši vodilni gledališki krogi, v današnjih težkih časih nujnem zaporedju je omenjeni operi sledila zopet opereta. Vendar pa se pred smerjo dunajske operete, v kateri je pisan tudi Suppéjev »Boccaccio«, človek ukloni, ker je v njej resna umetniška tradicija in zdrava komika.

Pač pa se po taki predstavi nehote vsili upravičeno pričakovanje, da bo sledila resna, pomembna operna umetnina in odškodovala onega, ki hrepeni bolj po umetniški kristalni globini. Da bi to vsebovala Koczalskega »Zemruda«, ni mogoče trditi. Delo je usedlina romantične miselnosti in čuvstvenosti, pa se prav presenetljivo in malo izbirčno šopiri z odsevi prav različnih stilnih vrst. Po vsebini, sceni in glasbi je skratka naperjena zgolj na neposredno zunanjo učinkovitost. K nam je »Zemrudo« prišel ponujat skladatelj sam. In ker je napovedal, da jo bodo izvajala vsa svetovna operna gledališča, smo pohiteli z razkošno uprizoritvijo, kot je je bil skladatelj resnično lahko vesel; zato pa tem manj mi sami, saj nam to delo pomembnega ni nič povedalo in je ves ta dogodek le malo razveseljiva slika naših razmer.

Kakega posebnega odkritja ne pomenja niti opera »Vida breve«, čeprav je v tej španski umetnini zajel Manuel de Falla pristen del domače krvi in življenja in ga podprl tudi z narodno motivnostjo. Delo vendar v svoji neoveristični smeri nima kake posebne sile.

Pač pa je Stravinskega balet »Petruška« umetnina, ki po vsebini pantomično krepko zajema kos življenja ter ga postavlja na oder obenem z bičem in božajočo roko, in ki po glasbeni strani pomenja skoro brezsrčen odklon od romantične preteklosti ter borbo za nov izraz na osnovi prvin — zvoka in ritma. Delo spremlja izreden zanos velikega tvorca in je po svojem bogastvu glasbene snovi ter razgibane fantazije važen kamen ob razvojni poti glasbene umetnosti zadnjega časa. Vprizoritev je v naših trenutnih prilikah dosegla pod taktirko ravnatelja Poliča in iz zamisli plesnega mojstra Golovina prav dostojno lice.

Foersterjeva opera »Gorenjski slavček« je šla nanovo čez oder komaj vidno popravljena.

Veličine Goethejevega »Fausta«, kjer je zajet človek skorajda do zadnjih globin, moč operne predelave Gounodjevega »Fausta« res da ne dosega, ker plava vse bolj po površini in se igra z bleščečo in vabečo gladino; vendar se prvotna sila ne da upogniti in udarja iz okvira opere, ki ima le tudi vred-

nost glasbene sočnosti, s tolikšno močjo, da ta opera vzdržuje resno umetniško merilo in je prav, da je še zlasti zaradi vsebine stopila zopet v spored. Ta uprizoritev, ki je zaključila sezono, je v Primožičevi režiji in pod vodstvom dirigenta Neffata dosegla privlačno lice neglede na to, da se je od tradicije le komaj opazno premaknila in da bi se vrednost mogla še občutno dvigniti, ko bi bila izbira solistov bolj smiselna in umetniško strožja.

Ko tako h koncu vlečem črto pod vsemi navedenimi dejstvi in mnenji ter iščem izida, se jasno pokažejo poleg dobrih tudi slabi izsledki iz dela našega opernega gledališča v pretekli sezoni.

Zapoved, ki nalaga gojiti resnično umetnost — umetnost, ki je prepojena z lepoto in resnico, umetnost, ki prav v teh dveh duhovnih prvinah izpolnjuje glavni vsebinski del nemirne in hrepeneče človeške duše in zato umetnost, ki v svoji pravi vrednosti vodi k utehi ter se uvršča med največje dobrine življenja — ta zapoved ni bila vedno vodnica, niti pri izberu sporeda, niti ne vedno pri vprizarjanju samem. Zato se je zgodilo, da so se, kot je že razvidno, ob dela resnične umetniške vrednosti postavljale odrske tvorbe, ki strogega umetniškega merila nikakor ne vzdrže, kar ne izvablja zdrave rasti našemu opernemu gledališču.

Marsikaj pa je utrpel tudi etos, ki je v smislu duhovne vrednote umetnosti nujno potreben, če naj ji bo mogoče liti na človeka one očiščujoče žarke, ki ga presnavljajo in dvigajo iz nizkih, razkrajajočih nagonov razvratne samopašnosti in sovražne samoljubnosti proti notranji jasnosti in zavesti, da je prava vseobjemajoča dobrota, ki pa ni spočeta iz šibke mehkobne čuvstvenosti, temveč iz močne trde notranje zavesti, najvišja dobrina in ona osvežujoča sila, ki more resnično tešiti nemir in hrepenenje in odstirati pot solncu, da odrešilno posije na človeštvo. Zato ni prav, da se ta stran umetnosti v našem gledališču prezira in da se je ta visoki smoter moral marsikje umakniti drugim stremljenjem. Zlasti ga izpodbija borba za obstanek, ki je rodila celó grobo kupčijo s ceneno zabavo in sprožila posledico, da je gledališče pritegnilo v večjem številu umetniško nerazsodno in po veseljačenju stremeče občinstvo, da pa si je odtujilo nemalo za resno, plemenito umetnost vnetih obiskovalcev. Tako je bila marsikakšna zlasti operetna predstava greh proti resnični umetnosti in greh proti zdravi rasti naše umetniške občutljivosti.

Zadnji čas je silno pognal v razvoj osebnost in postavil posameznega človeka kot merilo življenja. Iz vrhunca te miselnosti se je rodilo v glavnem današnje gorje sovraštva in nestrpnosti. Razvoj hodi brezobzirno naprej. Zato je prava pot dalje možna, če se dogradi človek svobodno tako, da kot zgrajena osebnost v sebi doživi in se zlije v mirno sožitje občestva. V širšem pojmovanju se isti pravec prenaša na narod. Zato je prav, da se narod zgradi v kulturno enoto, to pa v smeri, ki vodi v objem vsega človeštva. Tako se rodi zagovor potrebe, da tudi gledališče kot narodova last in ustanova vse stori za njegovo pravo zgradbo. Slovensko operno gledališče je v tem preskromno. Res da smo v sodobni tvornosti borni. Vendar mora gledališče po svoji moči to tvornost podpirati. Poleg tega pa mislim, da leži še v arhivu marsikakšno slovensko operno delo, ki bi z istim trudom predelovanja in z istimi gmotnimi sredstvi, kot so bila že vložena za uspeh tujih del, doseglo umetniški uspeh.

Tako bi naše gledališče doseglo močnejšo upravičenost naziva narodnega gledališča, ker bi utrjevalo lastno tosmerno umetniško tradicijo in s tem zdrava tla za domačo rast.

Z vsem označenim se končno družiti zahteva po stalnem dviganju vsestranske vrednosti celokupnega zbora izvajalcev, kar mora biti obenem s prenosnim dviganjem umetniškega okusa občinstva osnovno načelo gledališča, kar pa sočasno marsikdaj zaorje preplitvo brazdo. In še stoji ob strani nujnost dela v smislu stika z nepretrganim umetniškim razvojem zadnjega časa, da ne nastane votla vrzel in da more dojemajoče občinstvo prav prehajati iz neposredne preteklosti v bodočnost ter najti v sebi pravo razumevanje za sedanost. Če živi vedno in tudi danes ustvarjalna umetnost obenem s splošnim življenjem, je dolžna z njo hoditi tudi izvajalna, da prvo posreduje v ljudstvo in stoji tako v stiku z vseobsežnim razvojem. Tudi v tem pogledu je delo našega opernega gledališča zlito prav krhko.

Že označene vrednote pa stojijo. In te naj bi zavzele vse delo ter izpodnesle tla slabostim, da bi moglo tako tudi slovensko operno gledališče obstati pred strogostjo onega visokega merila, ki brezobzirno reže umetniško dobro od slabega ter zahteva iz sile trajnega človeškega snovanja in razvoja samo dobrih in koristnih umetniških vrednot.

Vilko Ukmar

ZAPISKI

Beseda v stiski

Svetovno kulturno leto je stalo letos v znamenju organizirane, odnosno organizirajoče se obrambe svobodnega izraza, ali če govorim širše, v znamenju obrambe razumske in kulturno-aktivne svobode. Uspehi te obrambe, se zdi, ne bodo mogli biti veliki. Z zaostrovanjem časa in svetovnih razmer, z rastočim se bližanjem velikih nazornih in razrednih spopadov iščejo oblikujoče se fronte sredstev in ljudi za napade in za obrambo. Prvo orožje, ki gre daleč pred vsemi in ki more usmerjati ne le roke, marveč tudi duhove, je pač beseda. In navzlic navidezno postranskemu stališču, ki je ustvarjajoči in oblikujoči besedi prisojeno v dneh zgoščujoče se materializacije življenjskih oblik, v času poenostavljanja vsega človeškega vsebinskega in življenjskega kompleksa, v času barbarizacije vsega, tudi umetniškega doživljanja in dajanja — je vendar prav beseda tisto, kar bi hoteli dosežati in bodoči vladarji sveta zaslužniti za svoje, po vseh mogočih materialnih dogmatizmih pogojene namene. Način, kako se to skuša doseči, je preprosto, skorajda večno, kakor je večna beseda kot orožje, kot duhovna posredovalka in pripravljalka tvarnih sprememb in podjarmljanj. Vsi naporji za utesnjevanje svobodno, ustvarjalno govorečega človeškega duha gredo za tem, da osvojevalno, prepričevalno silo besede uslužijo svojim namenom, ji s tem utesnijo vplivajočo razsežnost, jo okrnijo v ustvarjalni celotnosti, njeno samostojno in zaokroženo, organično dejanje ponižajo v drobce, v orodje enodnevnih ali enodobnih namenov.